

Чорна О. О.

аспірант кафедри перекладу та загального мовознавства
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

СИНТАКСИЧНІ ЛІНГВОРИТОРИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ІМІДЖУ ЛІДЕРА ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто основні лінгвориторичні синтаксичні засоби творення комунікативного іміджу сучасного політичного лідера та проаналізовано їх маніпулятивний потенціал.

Ключові слова: комунікативний імідж, політичний лідер, синтаксичні риторичні засоби.

The paper surveys main linguorhetorical syntactical means of creating communicative image of a contemporary political leader as well as analyses their manipulative potential.

Key-words: communicative image, political leader, linguorhetorical syntactical means.

Політична комунікація сучасності перетворюється зі сфери боротьби ідей та концепцій суспільно-економічного розвитку на арену змагання сталих образів-іміджів її учасників. Імідж політичного лідера в комунікації, або *комунікативний імідж* (КІ), розглядаємо як єдність вербальних стандартів поведінки (ролей), механізмів і засобів їх реалізації (стратегій), що використовуються комунікантом, наділеним високим соціальним та професійним статусом, з метою (вираженою в інтенціях) формування у свідомості слухачів / співрозмовників узагальненого образу своєї особистості [3, с. 525]. Незважаючи на значний інтерес лінгвістів сучасності до політичного дискурсу (Т. ван Дейк, Дж. Чартеріс–Блек, Дж. Фокуньєр, В. Карасик, В. Красних, О. Шейгал, О. Семенюк, А. Чудінов, О. Іссерс, Т. Романова, О. Михальова, Г. Почепцов, Ф. Бацевич, Н. Петлюченко та інші), комунікативний імідж політичного лідера як комплекс структурних елементів ще не виступав предметом окремого дослідження. Це й визначає **актуальність** наукової розвідки.

Мета дослідження полягає у виокремленні та характеристиці синтаксичних лінгвориторичних засобів творення КІ Президента (терміни «політичний лідер», «Президент», «глава держави», «лідер держави», «політик» використовуємо як синоніми).

Матеріал аналізу складають 284 тексти промов й інтерв'ю президентів України (Л. Кучми, II терм.; В. Ющенко, В. Януковича), Росії (В. Путіна, I, II терм.; Д. Медведева) та США (Дж. Буша, I, II терм.; Б. Обама) – зразки новітнього політичного дискурсу (1999–2012 рр.). **Об'єктом** дослідження виступає комунікативний імідж політичного лідера, а **предметом** – синтаксичні лінгвориторичні засоби (СЛРЗ) його формування.

Лінгвориторичними засобами творення комунікативного іміджу політика та підвищення ймовірності адекватного декодування адресатом комунікативної інтенції адресанта виступають такі синтаксичні засоби: риторичні запитання, градації, синтаксичний паралелізм, прості неускладнені та складні сполучникові

речення. СЛРЗ увиразнюють мовлення політика та посилюють дієвість лексичних засобів, а також допомагають утворити новий смисл, породжений граматичною організацією твердження: плавністю чи динамічністю, повторами, наростанням ознаки, протиставленням статичності й динамічності дій. Це також активує увагу слухачів, котрі не є рівномірно / однаково зосередженими на змісті виступу політика протягом усього періоду звучання, підкреслює ключові ідеї та уможливорює навіювання вигідних мовцю ідей засобами мовленнєвого маніпулювання свідомістю.

Лінгвориторичні засоби синтаксичного рівня виконують низку важливих функцій, зокрема **градації** використовується політиками для посилення емоційності доказів, гіперболізації певної ідеї, проблеми чи ситуації. Як свідчать результати аналізу, політичні лідери найчастіше користуються градацією для того, щоб змусити слухачів повірити, що 1) існує проблема; 2) вона серйозна і складна; 3) проблема загрожує кожному, а отже її слід негайно вирішити, наприклад:

Укр. *Її прем'єрство, особливо в останні 2 роки, характеризується просто провальною, катастрофічною втратою авторитету держави у внутрішній і зовнішній політиці. <...> Точніше, це було **цунамі політики** Тимошенко по Україні. <...> Дійсно, це **катастрофа**. <...> Насправді, ми розуміємо, що відбувається в країні. **Що все зруйновано, що порожня казна** – у цьому немає ніяких сумнівів. І в тім, що **зруйновано всі системи державного управління в країні** – теж немає ніяких сумнівів* [11].

Рос. *Она **освобождала** города и села, **открывала ворота** концлагерей, **несла жизнь**, свободу, надежду* [8].

Англ. *Iraq's weapons of mass destruction are controlled by a murderous tyrant who **has already used chemical weapons** to kill thousands of people. This same tyrant **has tried to dominate the Middle East, has invaded and brutally occupied a small neighbor, has struck other nations** without warning and **holds an unrelenting hostility toward the United States*** [18].

Основною функцією **риторичних запитань**, що граматично мають структуру запитання, проте об'єктивують твердження чи заперечення, виступає активація уваги глядачів, а також імітування роздумів, адже людина, що чує запитання, автоматично починає шукати на нього відповідь. Якщо відповідь знайдена, то адресата цікавитиме те, якою буде відповідь адресанта (якщо вона взагалі прозвучить, адже риторичні запитання теоретично відповіді не потребують). За відсутності в адресата власних варіантів відповіді чи його неможливості / некомпетентності у вирішенні проблеми, адресат «потрапляє» в стан психологічної напруги, відчуючи цікавість, стурбованість чи навіть стрес (залежно від важливості обговорюваної теми). Саме цього, як правило, і прагне мовець – змусити адресата відчувати дискомфорт, а відповідно – шукати захисту. І цей захист, шлях вирішення проблеми чи позбавлення слухачів від неї досвідчений ритор презентує у формі прямої або непрямої відповіді на поставлене запитання, чим прагнунтиме досягти вже описаного нами ефекту «миттєвого позбавлення від проблем». Відповідно, посилюватиме імідж вольового й компетентного / ефективного керівника, котрий щиро / відкрито розповідає виборцям про існуючі в суспільстві проблеми та моделює процес пошуку рішень, тобто проблема нібито вирішується на очах адресата. Додамо, що в проаналізованому матеріалі ми виокремили два типових випадки використання риторичних запитань:

1) з вербалізацією прямої відповіді; 2) із наведенням «непрямої» відповіді чи її відсутністю.

1) Укр. **А подивіться на штат міністерств, кількість заступників, що це таке?** Це питання ми вирішимо відразу і чітко. Розділимо міністерства за категоріями – у вищих категоріях буде один апарат, у нижчих – інший. Ми це впорядкуємо в обов'язковому порядку. <...> У нас дуже багато колективних органів без особистостей, без лідерів. **Як ви думаєте, буде порядок чи ні?** Не буде. Хтось має брати на себе відповідальність, хтось повинен іти попереду і вести усіх за собою. Має вистачити сил, наполегливості, терпіння. Сила – це насамперед величезне терпіння, величезне бажання, сила волі в досягненні мети [11].

Рос. Мы, выходя из ситуации глубокого системного кризиса, вынуждены многое делать в так называемом ручном режиме. **Когда же придет тот момент, когда многое или основное будет функционировать в автоматическом режиме?** А вот после исполнения вот этих планов. После того как мы создадим необходимые условия правового характера, создадим правовые механизмы, когда заработают все элементы рыночной экономики в полном объеме [12].

Англ. And so now, class of 2010, the question for your generation is this: **How will you keep our democracy going?** At a moment when our challenges seem so big and our politics seem so small, how will you keep our democracy alive and vibrant; **how will you keep it well in this century?** I'm not here to offer some grand theory or detailed policy prescription. But let me offer a few brief reflections based on my own experiences and the experiences of our country over the last two centuries [16].

2) Відсутність відповіді на запитання, що властиво цій фігурі, яка фактично є твердженням у формі запитання, посилює увагу адресата, тримаючи його у стані зацікавленості чи психологічного дискомфорту та активує його довільну увагу. наприклад:

Укр. Підкреслюю - сьогодні, якщо дитинка-сиротинець знаходиться на повному державному утриманні, вона отримує 236 грн. Щоб ви просто знали, звідки ми починаємо дискусію вести. 236 грн. Обід у будь-якому ресторані в Києві чи в Рівне коштує більше, ніж держава дає на одну дитинку-сиротинця. **Так чий то діти? Через 10 років нам що, паркани вибудовувати для того, щоб відгородитися від їхніх проблем?** Тому така позиція не може бути прийнятною навіть для дискусії [5].

Рос. Мы это сделали: уничтожили на месте либо вывезли тяжелое вооружение. Подтверждено актами международных экспертов. **Что ещё?** Поэтому, давайте-ка, ребята, жить дружно и по-честному вести диалог. Как к нам будут относиться, так и мы будем реагировать на эту политику [12].

Англ. Some ask how urgent this danger is to America and the world. The danger is already significant, and it only grows worse with time. **If we know Saddam Hussein has dangerous weapons today - and we do - does it make any sense for the world to wait to confront him as he grows even stronger and develops even more dangerous weapons?** [18].

Семантична функція **синтаксичного паралелізму** подібна до функції лексичного повтору – привернути увагу слухачів до ключових ідей, тем, позицій; сформулювати аналогії між необхідними явищами й ідеями, «вмонтувати» у свідомість адресата потрібну тезу, котра в такому оточенні буде сприйнята за істинну. Окрім цього, така побудова висловлювання полегшує його сприймання, оскільки адресат,

знаючи структуру речення, основну увагу приділяє змісту сказаного, а не організації інформації:

Укр. Відтак я твердо вважаю: **не любити** українське селянство **означає не любити** Україну і рідний народ. **Не розуміти** українське селянство **означає не розуміти** суті прогресу. **Не шанувати** українське селянство **означає бути бездумним**, захланним новітнім варваром [6].

Рос. Год назад в этом зале я представил свою политическую стратегию: опираясь на ценности демократии, модернизировать экономику и создать стимулы для прогресса во всех областях; воспитать поколение свободных, образованных, творчески мыслящих граждан; поднять стандарты жизни людей на качественно новый уровень; утвердить статус России как современной мировой державы, достигшей успехов на инновационной основе [14].

Англ. **It was Islam** -- at places like Al-Azhar -- that carried the light of learning through so many centuries, paving the way for Europe's Renaissance and Enlightenment. **It was innovation in Muslim communities** that developed the order of algebra, our magnetic compass and tools of navigation, our mastery of pens and printing, our understanding of how disease spreads and how it can be healed. <...> And throughout history, Islam has demonstrated through words and deeds the possibilities of religious tolerance and racial equality. <...> For we have learned from recent experience that **when** a financial system weakens in one country, prosperity is hurt everywhere. **When** a new flu infects one human being, all are at risk. **When** one nation pursues a nuclear weapon, the risk of nuclear attack rises for all nations. **When** violent extremists operate in one stretch of mountains, people are endangered across an ocean. **When** innocents in Bosnia and Darfur are slaughtered, that is a stain on our collective conscience. **That is** what it means to share this world in the 21st century. **That is** the responsibility we have to one another as human beings [17].

До частотних синтаксичних лінгвориторичних засобів також належить вибір між **простими** та **складними реченнями**. Тип речення і структура здатні відобразити його зміст і посилити емоційність сказаного. Так, прості, зазвичай неускладнені або парцельовані речення імплікують діяльнісність, мобільність, зосереджують увагу на темпоральному та швидкісному компонентах. Складні сполучникові речення (використано полісиндетон) мають протилежну смислову наповненість: передають значення повільності, заплутаності, ускладненості. Названі риторичні засоби сприяють творенню комунікативного іміджу політика-лідера, адже мовці схильні використовувати прості непоширені речення для показу власної дієвості, рішучості чи вербалізації необхідності різких змін, швидких (без зайвих роздумів) вчинків [звісно, під власним керівництвом].

Укр. Другого вересня, по суті, розпочалася спроба демонтажу України і наших цінностей. Баланс влади. Національна безпека. Політичний курс. Мова. Це все стало мішенню спеціальних домовленостей. Демократичну коаліцію, переконаний, глибоко переконаний, зруйнувало одне - людська амбіція. Людська амбіція однієї особи [9].

Рос. Конечно, ситуация в экономике ещё сложная. Не все последствия кризиса преодолены. Нужно об этом сказать прямо. Но выполнение наших социальных обязательств останется безусловным. Реальные доходы населения за прошедшие месяцы выросли примерно на 5 процентов. На следующий год предусмотрено повышение зарплат бюджетникам. Выполняются целевые программы обеспечения

жильём ветеранов и военнослужащих. Мы находим возможности ежегодно повышать пенсии [14].

Англ. *We're 10 days away from nearly 7.5 million students seeing their loan rates double because Congress hasn't acted. This should be a no-brainer. It should not be difficult. It should've gotten done weeks ago* [20].

Складні речення допомагають описати нагромаджені проблеми, заплутані та ускладнені зв'язки між явищами й подіями, певну «в'язкість», «болотистість», застиглість, невіршеність існуючих проблем, котрі виникли з вини політичних опонентів риторика. Таким чином, граматична структура речень (стисла – в першому випадку та розлога – в другому) сприяють формуванню іміджу рішучого й вольового лідера, котрий здатний боротись зі складними наболілими проблемами суспільно-політичного становища країни, наприклад:

Такі речення, що зазвичай передають заплутаність і багатоаспектність існуючої проблемної ситуації, типово мають негативне емоційне забарвлення, об'єктивуючи прагнення політика дистанціюватись від неї, розкритикувати некомпетентність опонентів, а також імплікувати чи описати складність шляху, який доведеться пройти країні [під його керівництвом] для розв'язання проблеми:

Укр. *Це не подобається політикам, які через невміння об'єднувати зусилля, через нескінченні чвари привели країну до глибокої соціально-економічної кризи і тепер намагаються будь-якою ціною повернутися до влади* [7].

Рос. *И все-таки нам удалось уйти в этой действующей еще сегодня Государственной Думе от бесплодных политических дебатов, от излишней и бесплодной конфронтации, от клановой борьбы, свидетелями которой мы были в предыдущие годы и в парламенте, и в средствах массовой информации, и в исполнительных органах власти* [10].

Англ. *Our enemies would be no less willing, in fact they would be eager, to use biological or chemical or a nuclear weapon. <...> Facing clear evidence of peril, we cannot wait for the final proof, the smoking gun that could come in the form of a mushroom cloud. <...> Understanding the threats of our time, knowing the designs and deceptions of the Iraqi regime, we have every reason to assume the worst, and we have an urgent duty to prevent the worst from occurring* [505].

Ефективним видається поєднання риторичного потенціалу простих та складних речень: багатосполучникове речення описує заплутаність і складність ідей, ситуацій чи явищ, ведучи адресата до висновку про необхідність змін, у той час, як прості (часто неускладнені) речення вербалізують нові ідеї, імплікують чи прямо пропонують зміни. Окрім того названа комбінація вербалізує опозицію «свій – чужий», де позитивний смисл переважно пов'язаний з динамічним реченням, а негативний – із тим, де використано прийом полісиндетон, наприклад:

Укр. *Опір повинен стояти у серці проти будь-якого замаху на національні, політичні і громадянські права кожного з нас. Без винятку. Без поділу. Незалежно від мови, релігії чи походження. Це повинен бути той святий опір, який українці чинили навіть у приречених обставинах Голодомору 1932-33 років. Ми рідко, правда, згадуємо про це. <...> А це був великий опір. Він виявлявся у різних формах. Це – відкриті виступи проти влади, в яких тільки на початку 1932 року взяли участь десятки тисяч українських селян по всіх теренах України. Це – збройна боротьба з*

радянського владю, як у козацьких селах Попівка та Хомутці Миргородського району, як у спалахах боїв на Вінниччині, Херсонщині, Одещині, Чернігівщині та в інших регіонах нашої милої землі. Безумовно, ми перемогли у цих боях. **Ми виграли цю битву зі звірством. Ми боролися. Приречено і затято. Ми стали державою** [15].

Рос **Россия – это и крупнейшая морская держава.** Мы имеем достаточно развитый рынок собственных морских перевозок. **При этом практически перестали строить гражданские суда.** <...> И, если не предпринять сегодня никаких действий, отрасль просто деградирует, что в конечном счете негативно скажется и на безопасности страны, на военном кораблестроении. Для исправления ситуации принято решение о создании Объединенной судостроительной корпорации, которая должна включать все сегменты: от проектирования и строительства судов до их сервисного обслуживания и ремонта. Перед корпорацией поставлена прямая задача – завоевать достойную нишу на глобальном рынке судостроения. **У нас такие возможности есть** [13].

Англ. *The defining issue of our time is how to keep that promise alive. **No challenge is more urgent. No debate is more important.** We can either settle for a country where a shrinking number of people do really well while a growing number of Americans barely get by, or we can restore an economy where everyone gets a fair s hot, and everyone does their fair share, and everyone plays by the same set of rules. (Applause.) What's at stake aren't Democratic values or Republican values, but American values. **And we have to reclaim them*** [19].

Ці особливості політичного іміджу керівника держави свідчить про вміння політика зробити власне мовлення емоційним і образним, залучити адресата до активного сприйняття через потребу декодування прихованих смислів та асоціативних зв'язків і використання мовцем засобів емоційної аргументації.

Отже, синтаксичні лінгвориторичні засоби допомагають полегшити сприйняття ідей політика, застосовуючи схожу синтаксичну організацію суміжних висловлювань, створюючи ефект наростання важливості ідеї, породжуючи асоціативні ланцюги, передаючи зміст твердження його граматичним оформленням (коротке речення, якому властива сема дієвості, зміни, перетворення vs. багатосполучникове речення, що імплікує заплутаність, складність, невирішеність). Ефективне використання названих засобів активізує увагу слухачів, уможливорює доведення чи спростування ідеї засобами підвищення емоційності, актуалізацію семи заплутаності, проблематичності чи, навпаки, – дієвості й реформування за допомогою граматичної організації твердження, спонукування адресатів до роздумів та прийняття пропонованих адресатом рішень.

Література

1. Романова Т. В. Коммуникативный имидж и речевой портрет современного политика / Т. В. Романова // Политическая лингвистика / Гл. ред. А. П. Чудинов. – Екатеринбург: ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. ун-т». – 2009. – Вып. (1) 27. – С. 109–117.
2. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж: Полиграф, 2001. – 252 с.
3. Чорна О. О. Лінгвориторичні засоби створення комунікативного іміджу Барака

- Обами / О. О. Чорна // Наукові записки. – Випуск 96 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Ч. 1. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 524–528.
4. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.20 / Елена Иосифовна Шейгал. – Волгоград, 2000 – 432 с.
5. Виступ Президента Віктора Ющенка 22 червня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://www.nbuv.gov.ua/fpu/2007/vl20070622.htm>.
6. Виступ Президента Віктора Ющенка з нагоди Дня працівників сільського господарства 04 грудня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://www.nbuv.gov.ua/fpu/2009/sv20091204.htm>.
7. Виступ Президента Віктора Януковича на урочистому зібранні з нагоди Дня Соборності України 22 січня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://www.president.gov.ua/news/19171.html>.
8. Выступление Президента Владимира Путина на торжественном собрании, посвященном 60-летию Курской битвы 19 августа 2003 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу до промови: http://archive.kremlin.ru/appears/2003/08/19/2053_type82634type122346_50832.shtml.
9. Звернення Президента Віктора Ющенка до Українського народу щодо розпуску Верховної Ради 10 жовтня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://www.nbuv.gov.ua/fpu/2008/pv20081010.htm>.
10. Интервью Президента Владимира Путина телеканалам «Первый», «Россия» и НТВ 28 ноября 2003 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу до інтерв'ю: http://archive.kremlin.ru/appears/2003/11/28/2000_type63379_type82634_56348.shtml.
11. Інтерв'ю з Президентом Віктором Януковичем «Знаю, що робити і як. І роблю» 04 березня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інтерв'ю: <http://www.president.gov.ua/news/16639.html?PrintVersion>.
12. Ответы Президента Владимира Путина на вопросы журналистов после прямого теле- и радиоэфира («Прямая линия с Президентом России») [Электронный ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2007/10/148675.shtml>.
13. Послание Президента Владимира Путина Федеральному Собранию Российской Федерации 26 апреля 2007 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу до промови: http://archive.kremlin.ru/appears/2007/04/26/1156_type63372type63374_type82634_125339.shtml
14. Послание Президента Дмитрия Медведева Федеральному Собранию 30 ноября 2010 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://news.kremlin.ru/transcripts/9637/work>.
15. Промова Президента Віктора Ющенка в День пам'яті жертв Голодомору 27 листопада 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до промови: <http://www.vinec.org.ua/novyny/51-novyny-v-ukrajini/268-promova-prezydenta-ukrajiny-viktora-jushchenka-v-den-pamjati-zhertv-golodomoru>.
16. President Barack H. Obama Commencement Address at the University of Michigan delivered 01 May 2010 [Электронний ресурс]. – Режим доступу до промови:

- http://www.americanrhetoric.com/ speeches/barackobama/ barackobamauniversityofmichigancommencement.htm.
17. President Barack H. Obama Speech «A New Beginning» at Cairo University delivered 4 June 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до промови: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/ barackobamacairouniversity.htm>.
18. President George W. Bush, Jr. Speech on Iraq October 07, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до промови: <http://www.guardian.co.uk /world/2002/oct/07/usa.iraq>.
19. Remarks by the President Barack H. Obama in State of the Union Address delivered January 24, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до промови: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/01/24/remarks-president-state-union-address>.
20. Remarks by the President Barack H. Obama on College Affordability delivered June 21, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до промови: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/06/21/remarks-president-college-affordability>.